

LIBRI GEDANENSES XXXI/XXXII

HELENA DZIENIS

ŚLADY RODZINY ZERNECKE
W ZBIORACH
BIBLIOTEKI GDAŃSKIEJ

Wśród dokumentów, zgromadzonych w archiwum Biblioteki Gdańskiej znajduje się poszyt zatytułowany „Schenkung W. Zernecke”¹. Zawiera on odpis testamentu Waltera Friedricha Heinricha Zerneckego z 20 lutego 1924 roku oraz wcześniejszą korespondencję testatora z dyrektorką gdańskiej Biblioteki Miejskiej (Danziger Stadtbibliothek) w latach 1914–1919.

W testamencie Walter Zernecke wyraża następujące dyspozycje w sprawie materiałów interesujących gdańskich bibliotekarzy:

1. Rękopisy i archiwalia rodzinne: listy, dzienniki, opisy podróży oraz pamiętniki itp., które początkowo zamierzał ofiarować Bibliotece, ostatecznie przekazuje do Archiwum Państwowego w Gdańsku.

2. Zbiór książek w ilości ok. 3.000 tomów ofiarowuje Bibliotece z zastrzeżeniem, że nieprzydatne pozycje należy przekazać jego najstarszej siostrze – Marcie Zernecke.

3. Portrety olejne: gdańskiego burmistrza Heinricha Zernecke (zm. 1775) i (młodzińcy) gdańskiego burmistrza Johanna Wahla (zm. 1757) oraz portrety graficzne i fotografie członków rodziny, które już wcześniej przekazał Bibliotece, pozostawia w jej posiadaniu.

4. Portret olejny Jacoba Heinricha Zernecke (zm. 1741) oraz obraz z widokiem Torunia ofiarowuje gdańskiej galerii obrazów.

W sprawozdaniu z działalności Stadtbibliothek za rok 1925/26, dyrektor Friedrich Schwarz odnotował darowiznę Waltera Zerneckego – liczącą 1321 tomów książek i obrazy olejne jego przodków – która po śmierci testatora zasilila zbiory księżnicy (kilkaset pozycji książkowych z tej donacji przekazano do bibliotek ludowych – Volksbüchereien I–III, będących filiami Biblioteki Miejskiej)².

¹ Archiwum Biblioteki Gdańskiej, sygn. VII/62.

² *Bericht über die Verwaltung der Stadtbibliothek zu Danzig für das Verwaltungsjahr 1925/26*, Danzig 1926, s. 3: „vor allen Dingen zu nenen die Bibliothek des Vorjahre verstorbenen Rendanten des Danziger Beamten-Vereins Walter Zernecke, die dieser der Stadtbibliothek zugleich mit einigen Ölbildern seiner Vorfahren letztwillig vermachte. Es wurde bisher 1321 Bände aus dieser Sammlung,

Poniżej przedstawione zostaną sylwetki kilku członków rodziny Zernecke, po których zachowały się w zbiorach PAN Biblioteki Gdańskiej materiały rękopiśmienne, drukowane, graficzne i fotograficzne.

Rodzina Zernecke (il. 1) była w Gdańsku stosunkowo nowa, pochodziła z Rugii, a dokładnie z miejscowości Bergen, położonej w centrum i będącej po dziś dzień stolicą wyspy. Pierwszym z rodziny, który opuścił Rugię i osiedlił się w Prusach Królewskich, był Johann, urodzony w 1620 roku, syn Martina, majstra kowalskiego i jednocześnie rajcy miejskiego w Bergen. Johann Zernecke, uciekając przed skutkami wojny trzydziestoletniej przybył na teren ziem Polski, zajął się tam handlem zbożem i jako kupiec zbożowy został wpisany do ksiąg miejskich Torunia w 1652 roku. Dość szybko awansował w hierarchii miejskiej; bo już w 1678 roku zostaje ławnikiem staromiejским, dwadzieścia lat później wybrany został do rady miasta Torunia. W tym samym roku został też przewodniczącym rady kościoła św. Jana. Johann był dwukrotnie żonaty, z obu małżeństw pozostawił pięciu synów i dwie córki. Zmarł w Toruniu w 1703 roku³.

Samuel Zernecke, najstarszy syn Johanna, urodzony w 1657 roku, był pierwszym gdańszczaninem o tym nazwisku. Przeniósł się do miasta nad Motławą i 6 października 1682 roku wpisany został jako kupiec do ksiąg miejskich Gdańska. Zmarł bezpotomnie w 1726 roku, pochowany został w gdańskim kościele Mariackim (NMP). Czterej kolejni bracia Samuela pozostali w Toruniu. O Johannie, urodzonym w 1662 roku, wiadomo tylko, że był tam ławnikiem. Natomiast więcej informacji zachowało się o młodszym rodzeństwie. Andreas, urodzony w 1665 roku, i Martin, urodzony w 1668 roku, po ukończeniu nauki w gimnazjum toruńskim odbyli podróż edukacyjną w latach 1693–1699. Najpierw odwiedzili Gdańsk, Elbląg i Królewiec, a w 1696 roku przedsięwzięli długą wyprawę na zachód, poznając Szczecin, Lubekę, Hamburg i Bremę, następnie podążyli do Holandii, gdzie zawadzili o Amsterdam, Leydę, Hagę, Delfty, Rotterdam i Utrecht. W drodze powrotnej do Torunia zatrzymywali się w Osnabrück, Norynberdze, Jenie, Lipsku, Dreźnie, Wittenberdze i Berlinie. Andreas w 1699 roku, a Martin w 1701 roku, zostali wpisani do toruńskiej księgi miejskiej. Martin zajął się handlem suknem⁴.

JACOB HEINRICH ZERNECKE (1672–1741)

Protoplastą gdańskiej gałęzi rodziny Zernecke stał się Jacob Heinrich (il. 2) – najmłodszy z synów Johanna i Christine, córki rajcy toruńskiego Johanna Moellera. Jacob Heinrich urodził się w Toruniu w 1672 roku. Podobnie jak starsi bracia, ukończył gimnazjum toruńskie, gdzie jego nauczycielem był między innymi historyk Christoph Hartknoch, kształcił się także w gimnazjach w Gdańsku i w Lesznie. Następnie wyjechał na studia, studiował teologię na uniwersytecie w Lipsku, natomiast na uniwersy-

vorzugsweise Genealogie und Heraldik eingestellt und einige hundert Bände den Volksbüchereien I–III überwiesen.”

³ W. Zernecke, *Geschichte der Familie Zernecke, eines Raths- Geschlechts der ehemaligen Freien Städte Danzig und Thorn*, Graudenz 1900, s. 25–31.

⁴ Tamże, s. 31–33, 35–36, 55–56 i 64–65.

tecie w Rostocku poznawał filozofię i prawo. Po studiach podróżował po Niemczech, Niderlandach i Anglii. Powrócił do rodzinnego miasta w 1699 roku i poświęcił się karierze urzędniczej. W 1700 roku został sekretarzem miejskim, w 1706 ławnikiem, w 1712 sędzią, w 1713 rajcą, a w 1720 roku burmistrzem Torunia.

Jacob Heinrich w związku z „tumultem toruńskim”, krwawymi zamieszkami wywołanymi na tle podziałów religijnych, został w 1724 roku wraz z burmistrzem Johannem Gottfriedem Rösnerem i 12 innymi mieszczanami skazany przez królewski sąd na śmierć. Dzięki wstawiennictwu komisarza królewskiego, wojewody chełmińskiego Jana Zygmunta Rybińskiego i jezuitów toruńskich został ułaskawiony. Po tych wydarzeniach opuścił rodzinne miasto i z końcem roku wyjechał do Gdańska, zachowując jednak tytuł burmistrza Torunia do 1732 roku. Umarł w 1741 roku i został pochowany w kaplicy św. Michała w kościele NMP w Gdańsku. Z małżeństwa zawartego w 1702 roku z Concordią, córką kupca gdańskiego Mathiasa Stannickego, miał dwóch synów Heinricha i Valentina oraz cztery córki⁵.

Jacob Heinrich zajmował się też działalnością literacką i naukową, wszystkie jego prace, oparte na miejskich materiałach archiwalnych, dotyczą historii Torunia. Omawia w nich w układzie rocznikarskim ważne i mniej ważne wydarzenia od założenia miasta do 1710 roku. Zredagowane przez niego drugie wydanie *Kroniki toruńskiej* uzupełnione zostało o materiał do 1725 roku, a do niektórych wcześniejszych wydarzeń dodał własne komentarze. Kronika zawiera wykaz burmistrzów, rajców, ławników, duchownych luterańskich, profesorów gimnazjum i innych wybitnych torunian. Szczególną wartość źródłową do naszych czasów zachowały końcowe partie kroniki, omawiające wydarzenia od końca XVII wieku do 1725 roku, które Jacob Heinrich znał z autopsji⁶.

W zbiorach graficznych Biblioteki Gdańskiej zachowały się dwie ryciny portretowe Jacoba Heinricha według obrazu Daniela Kleina, jedna rytowana przez M. Bernigerothe, a druga przez J. C. Fritzscha⁷. Natomiast w kolekcji rękopisów znajdujemy jego liczne autografy, przede wszystkim notatki do biogramu ojca Johanna⁸ oraz pamiętnik z okresu studiów prawniczych na uniwersytetach w Lipsku i Rostoku i podróży po ukończeniu nauki, którą odbył po Niemczech, Niderlandach i Anglii w latach 1691–1699.⁹ Ważną pozycją są notatki kronikarskie – materiały warsztatowe, pomocne przy opracowywaniu historii Torunia.¹⁰ Ostatnia z rękopiśmiennych pamiątek po Jacobie Heinrichu to sentencja – wpis do sztambucha J. Samuela Vercha z 1726–1737¹¹.

⁵ E. Bahr, *Zernecke Jakob Heinrich*, [w:] *Altpreuussische Biographie*, hrsg. v. C. Krollmann, fortgesetzt v. K. Forstreuter, F. Gaule, Bd. 2: Maltitz-Z, Marburg /Lahn 1967, s. 838a; K. Podlaszewska, *Zernecke Jakob Henryk*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza nadwiślańskiego*, tom IV: R–Ż, red. Z. Nowak, Gdańsk 1997, s. 524b–525b.

⁶ J. H. Zernecke, *Thornische Chronica in welcher die Geschichte dieser Stadt von MCCXXI. bis MDCCXXVI...*, Berlin 1727.

⁷ Grafiki: sygn. 195 (Bernigeroth); sygn. 5243 (Fritzsch).

⁸ Vitae curriculum Dni Parentis mei, sygn. Ms 852, k. 1–1b.

⁹ Itinerarium atque Diarium... sygn. Ms 852, k. 2–28.

¹⁰ Miscellanea zur Geschichte der Stadt Thorn (na k. t. 2 napis „Ex Libris Jac. Henr. Zernecke”), sygn. Ms 2459–2463; Miscellanea imprimis Thorunensis, sygn. Ms 1370.

¹¹ Stammbuch des ehemaligen Hofraths J. Samuel Verch, sygn. Ms 2511, k. 86.

Wśród drukowanych dzieł, które wyszły spod pióra Jacoba Heinricha, w Bibliotece Gdańskiej znajdują się oczywiście wydania jego kolejnych prac historycznych,¹² ale także dysertacja prawnicza przygotowana przez niego na zakończenie studiów w Rostoku i dysertacja teologiczna z Lipska¹³ oraz jego autorstwa wierszowany anagram.¹⁴ Ponadto w zbiorach starych druków obecne są okolicznościowe publikacje różnych autorów, poświęcone Jacobowi Heinrichowi z okazji ważnych wydarzeń z jego życia: powinszowanie na uroczystość zawarcia związku małżeńskiego¹⁵, wierszowane gratulacje po wyborze na urząd burmistrza¹⁶ oraz upamiętniający go druk pośmiertny przypominający zasługi zmarłego¹⁷. Znajduje się tam także życiorys Jacoba Heinricha opracowany i wydany drukiem przez J. B. Dragheima¹⁸.

HEINRICH ZERNECKE (1709–1775)

Heinrich (il. 3), syn toruńskiego burmistrza Jacoba Heinricha i Concordii z domu Stannicke, urodził się w Toruniu w 1709 roku. Początkowo uczęszczał do gimnazjum toruńskiego, po wypadkach toruńskich 1724 roku, kiedy to rodzina jego przeniosła się do Gdańska, kontynuował naukę w gimnazjum gdańskim. W latach 1730–1731 studiował prawo na uniwersytecie w Lipsku i Wittenberdze. Po ukończeniu studiów odbył podróż edukacyjną po środkowych i zachodnich Niemczech oraz Niderlandach. Do Gdańska powrócił w 1733 roku. Trzy lata później został wpisany do księgi miejskiej i rozpoczął karierę w służbie miasta od funkcji przewodniczącego rady kościoła i szpitala św. Zbawiciela oraz przedstawiciela Trzeciego Ordynku. Pnąc się

¹² J. H. Zernecke, *Das verpestete Thorn oder summarischer Auszug der Pestilenz-Seuchen*, Thorn 1710, sygn. Oc 4065 8°; tenże, *Historiae Thoruniensis Nachfragae Tabulae oder Kern der Thornischen Chronice...*, Thorn 1711, sygn. Oc 4065 8°; tenże, *Summarischer Entwurf des geehrten und gelehrten Thorn's...*, Thorn 1712, sygn. Oc 4065 8°; tenże, *Das Bey denen schwedischen Kriegen*, Thorn 1712, sygn. Oc 4065 8°; tenże, *Thornische Chronica...*, Berlin 1727, sygn. Oc 4069 8°.

¹³ *Dissertatio juridica de milite desertore quam supremi numinis auspicio... in Alma Universitate Rostochensi, sub praesidio... Joh. Joach. Schöpffer... Autor Jacobus Henr. Zerneke*, Rostochi 1692, sygn. Oe 11671 8°; *Dissertatio theolog. de statu infantium a gentibus progenitorum cum in infantia decedent*, sygn. Oe 11699 8°.

¹⁴ J. H. Zernecke, *Lusus Anagrammatico-poeticus, in honorem nonnullorum doctrina clarissimorum in patra virorum ac amicorum, aliorumque conscriptus à... scabino Thorun. anno, in quo suspiramus: Non DeLeCtabILE teMpVs! ex iterata edidione. Livori nihil hic, sed honori, quicquid amori!* Thorunii 1705, sygn. Oe 10 8°, adl. 192.

¹⁵ *Venus Maialis in nuptias Zernekeno-Stanikenianas, sole ad Geminos Properante, Gedani die 1 Maii MDCCII celebrandas... Sacra haec coeli consilia rimari et prodere conabatur, calculum suum significationi siderum addendo Pavlv's Pater, mathem. prof., [b.m.], [1702]*, sygn. Ma 3986 2° adl.150.

¹⁶ *Viro... Jacobo Henrico Zerneke... cum praeconsul atque praeses Reipublicae Thorunensis ...MDCCXXIII... felicissimis procerum suffragiis atque ex voto bonorum omnium crearetur gratulabundus aplaudit* Christophorus Andreas Geret, Francus, Thorunii [1723], sygn. Ma 3986 2°, adl. 42.

¹⁷ *Gott, als der Gläubigen beständige Zuflucht in der Noth, hat als der weyland... Jacob Heinrich Zernecke... Bürgermeister der Königlichen Stadt Thorn... Anno MDCCXLI. in Dantzig... entschlaffen, ... fürgestellt* Gottlieb Richter, Dantzig 1742, sygn. Oe 95 2°, adl. 4.

¹⁸ J. B. Dragheim, *Vita Jacobi Henr. Zerneckii, Frnacof[orte] & Lips[iae]* 1733, sygn. Oe 11699 8°.

po kolejnych szczeblach władz miejskich, doszedł do stanowiska burmistrza Gdańska w 1768 roku. Zmarł w 1775 roku we Wrzeszczu, został pochowany w kościele NMP¹⁹.

W galerii obrazów Biblioteki Gdańskiej znajduje się portret olejny Heinricha w ujęciu popiersiowym, *en-trois quatre*, o wymiarach 80 ma 64,5 cm, autorstwa gdańskiego malarza Jakoba Wessela²⁰. W zbiorach graficznych znajduje się jeszcze inna jego podobizna, sztych Matthäusa Deischa według półpostaciowego portretu, również namalowanego przez Jakoba Wessela. Przedstawiono na nim Heinricha siedzącego w fotelu przy biurku, na tle kolumny spowitej udrapowaną kotarą²¹. Natomiast wśród rękopisów gdańskiej księżnicy zachowały się dwie związane z nim pozycje. Pierwszą jest dziennik podróży z czasu peregrynacji do ośrodków akademickich, gdy z Wittenberga udawał się przez zachodnie Niemcy do Niderlandów, aby następnie powrócić do Gdańska przez środkowe Niemcy w latach 1730–1733²². Druga to opracowana przez Heinricha historia rodziny Zernecke²³. Obydwa woluminy są oprawne w brązową skórę i posiadają na okładkach złożony superekslibris herbowy. Z kolei w zbiorze gdańskich druków okolicznościowych znajdują się wierszowane gratulacje z okazji wyboru na rajcę Gdańska²⁴.

Heinrich z pierwszego małżeństwa z Eleonorą Constantią, córką burmistrza Johanna Wahla, zawartego w Gdańsku 1736 roku, miał pięcioro dzieci, między innymi syna Daniela Andrea. Natomiast z drugiego małżeństwa z Christiną Benigną, córką rajcy Valentina Schlieffa, miał czworo dzieci, w tym syna Valentina Heinricha. Tylko po tych dwóch synach Heinricha zachowały się pamiątki w zbiorach Biblioteki Gdańskiej.

DANIEL ANDREAS ZERNECKE (1745–1821)

Daniel Andreas (il. 4), syn burmistrza Heinricha i Eleonory Constantii Wahl, urodził się w Gdańsku w 1745 roku. Studiował w Królewcu, w Lejdzie i w Strasburgu. Po powrocie do Gdańska w 1769 roku kolejno pełnił funkcję sekretarza, a następnie archiwariusza, aby zostać ławnikiem w 1777 roku. Po zajęciu miasta przez Prusy został rajcą miejskim w 1794 roku. Sześć lat później po raz pierwszy, na pewien czas, wycofał się z życia publicznego. W napoleońskim Wolnym Mieście Gdańsku z lat 1809–1813, kiedy w wielu dziedzinach przywrócono dawne struktury ustrojowe, prawne i administracyjne, został powołany na jednego z czterech burmistrzów. Z racji pełnionych obowiązków był również protoscholarchą, stał na czele Kolegium Szkolnego, które nadzorowało oświatę. Po ponownym przejściu Gdańska przez Prusy po raz drugi

¹⁹ E. Bahr, *Zernecke Heinrich*, [w:] *Altpreussische Biographie...*, Bd. 2 (1867), s. 837b–838a.

²⁰ Eksponaty muzealne, sygn. E.M.-14.

²¹ Grafika, sygn. 5406.

²² Heinrich Zernecke *umbeständliche Reise-Beschreibung...*, sygn. Ms 854.

²³ *Lebens-Lauffe derer Zernecke...*, sygn. Ms 853.

²⁴ *Dem... Herrn Heinrich Zernecke wünschte bey seinem... Eintritt in... Rahts=Collegium der Rechten Stadt Danzig den 16. März Jahr 1758 da er durch einstimmige Wahl zu einem Mitgliede desselben erkobren ward mit diesem Gedicht Glück. ein ...Diener F. G. M., Danzig [1758], sygn. Oe 64 2°, adl. 99.*

i ostateczny zrezygnował z działalności publicznej. Zmarł w 1821 roku, został pochowany w kościele NMP²⁵.

Daniel Andreas Zerneckę zawarł w Gdańsku w 1770 roku związek małżeński z Anną Pauliną (1749–1818) (il. 4), córką rajcy Gottfrieda Aycke, z którą miał siedmioro dzieci, między innymi synów Daniela Gottfrieda i Johanna Samuela.

Fotografia pastelowego portretu Daniela Andreasa²⁶ i portret jego żony Anny Pauliny²⁷ zachowały się w zbiorach fotografii i grafiki Biblioteki Gdańskiej. Natomiast wśród manuskryptów znajduje się dziennik z podróży, odnotowujący kolejne etapy wояazu edukacyjnego Daniela Andreasa z lat 1766–1768, na który wyruszył z Lipska – przemierzając Niemcy i Niderlandy, dociera do Strasburga (po drodze zatrzymuje się i słucha wykładów w miastach uniwersyteckich). Bawił pewien czas we Francji i stamtąd wyrusza w drogę powrotną przez Szwecję do Gdańska. Dziennik oprawiony jest w brązową cielęcą skórę, ze złożonym supereklibrisem herbowym po środku lustra okładki; całość została obwiedziona ramką, a w narożnikach umieszczono różyczki wykonane stempelem²⁸. Ponadto wpis Daniela Andreasa z 1792 roku i autograf jego żony Anny Pauliny znajduje się w imionniku studenta teologii z Halle, syna gdańskiego pastora, Ernsta Michaela Treuge²⁹. Natomiast wśród druków okolicznościowych zachował się tekst autorstwa Daniela Andreasa – wierszowane powinszowanie z okazji wyboru jego ojca Heinricha do Rady miasta Gdańska³⁰.

VALENTIN HEINRICH ZERNECKE (1754–1834)

Valentin Heinrich, syn burmistrza Heinricha z drugiego małżeństwa z Christiną Benigną Schlieff, urodzony w Gdańsku w 1754 roku, po ukończeniu gimnazjum gdańskiego, studiował prawo na uniwersytetach w Lipsku w 1775 roku i w Göttingen 1776 r. Po powrocie do Gdańska w 1782 roku został przewodniczącym rady kaplicy św. Marii w kościele NMP w Gdańsku. Zapisany do ksiąg miejskich jako kupiec w 1786 roku, w tym samym czasie zawarł związek małżeński z Johanną Agathą, córką Friedricha Muhla, z którą miał czworo dzieci. Valentin Heinrich był bibliofilem, poza funkcją w radzie kościelnej nie pełnił żadnych urzędów publicznych. Zmarł w Gdańsku w 1834 roku³¹.

Z pamiętek po Valentinie Heinrichu zachował się w zbiorach Biblioteki Gdańskiej miedziorytowy, herbowy ekslibris, którym znaczył książki ze swojej biblioteki. Auto-

²⁵ J. Zdrenka, *Zerneckę Daniel Andreas*, [w:] *Encyklopedia Gdańska*, red. B. Śliwiński, J. Mykowski, Gdańsk 2012, s. 1137.

²⁶ Fotografia, sygn. Al. III/144/36

²⁷ Grafika, sygn. 5238

²⁸ D. A. Zerneckę, *Reise-Beschreibung...*, sygn. Ms 855.

²⁹ *Stammbuch des Ernst Michael Treuge*, sygn. Ms 2516, k. 126 i k. 127.

³⁰ *Ueber die... den 16. März des 1758. Jahres geschehen Erhebung des ...Herrn Heinrich Zerneckę zur Würde eines Mitgliedes E. Hochedl. ... Rabts der Rechten= Stadt bezeigt... seine... Freude... dessen ältester Sohn...*, Danzig [1758], sygn. Oe 60 8° adl. 48.

³¹ W. Zerneckę, dz. cyt., s. 387.

rem tego znaku własnościowego był niemiecki rytownik Johann Friedrich Rossmässler (1775–1858). Przedstawia on tarczę herbową wśród obfitych labrów z akantu, na tle podpiętego płaszcza; w środku umieszczone jest serce, z którego wyrastają trzy czerwone róże, poniżej kursywny napis: *Valentin Henrich Zernecké*. Nad tarczą znajduje się hełm otwarty. W klejnocie trzy czerwone róże i na ich tle biały gołąb z rozpostartymi skrzydłami³². Natomiast wśród druków okolicznościowych znajdują się dwa utwory okazjonalne, jeden autorstwa Valentina Friedricha, poświęcony Johannowi Friedrichowi Schumanowi, mężowi jego ciotki, Dorothei Sophii Agathy z domu Schlieff³³. Drugi to wiersze pożegnalne, napisane przez kilku jego przyjaciół przed wyjazdem Valentina na studia do Lipska³⁴.

DANIEL GOTTFRIED ZERNECKE (1775–1847)

Bogaty kupiec i armator Daniel Gottfried (il. 5) był synem Daniela Andreasa i Anny Pauliny z Aycków. Urodził się w Gdańsku w 1775 r. Po studiach odbył długą podróż edukacyjną. Odwiedził Rosję, Norwegię i Szwecję, Anglię, Francję i Holandię, by przez Niemcy powrócić do Gdańska. W 1800 roku w księgach adresowych występował jako kupiec – armator, handlujący zbożem. Posiadał wówczas trzymasztowy statek o nazwie „Jupiter”, który miał pojemność 143 łasztów. Podczas kampanii napoleońskich statek ten wraz z towarem został zagarnięty przez kaprów. W 1814 roku do spółki z bratem Johannem Samuelem prowadził cukrownię³⁵.

Daniel Gottfried trzykrotnie zawierał związek małżeński. W 1800 roku ożenił się z Concordią Reginą z Schumannów, która zmarła po dwóch latach małżeństwa, wydając na świat syna Heinricha Wilhelma. Z drugiego małżeństwa z Henriettą Eleonorą Groddeck, zawartego w 1803 roku, miał trzy córki, które zmarły w dzieciństwie. Po śmierci Henrietty Eleonory, w 1820 rok kolejny raz wstąpił w związek małżeński z Henriettą Wilhelminą Schumann, z małżeństwa tego miał siedmioro dzieci. Zmarł w 1847 roku.

Materiały związane z osobą Daniela Gottfrieda w zbiorach Biblioteki Gdańskiej to przede wszystkim graficzne³⁶ i fotograficzne³⁷ podobizny, a także fotografia jego trzeciej żony, Heneriety Wilhelminy z Schumannów (1790–1877).³⁸ Ponadto dwa druki okolicznościowe o wierszowanej formie, które przyjaciele ofiarowali młodej parze, Danielowi Gottfriedowi i Concordii Reginie Schumann, z okazji zawarcia przez

³² Ekslibris, sygn. E. 311.

³³ V. H. Zernecké, *Seiner ... Frau Muhme bei dem Tode ihres Gatten, des Johann Friedrich Schumann ... ältesten Rathsverwandten der Rechtenstadt, Scholarchen und Kämmerern Danzig gewidmet von ... im Januar des 1776sten Jahres*, Leipzig 1776, sygn. 1783/64.

³⁴ *Dem wohlädlen ... Hern Valentin Henrich Zernecké Beyder Rechte rühmlichst Befissenen bey seine Abreise von Danzig nach Leipzig zum Denkmal aufrichtiger Freundschaftiger Freundschaft gewidmet von Innenbenannten*, Danzig 1775, sygn. Oe 11715 8°.

³⁵ W. Zernecké, dz. cyt., s. 281–291.

³⁶ Grafika, sygn. 5224, 5227.

³⁷ Fotografia, sygn. Al. III/144/38.

³⁸ Fotografia, sygn. Al. III/144/41.

nich związku małżeńskiego w 1800 roku³⁹. W zbiorze rękopisów, w kolekcji pamiętników, znajdujemy autograf – wpis Daniela Gottfrieda i jego żony Henrietty do imionnika z lat 1814–1816, należącego do Fritza Schumanna, syna burmistrza gdańskiego⁴⁰.

JOHANN SAMUEL ZERNECKE (1778–1861)

Johann Samuel (il. 6), młodszy brat Daniela Gottfrieda, urodził się w Gdańsku w 1778 roku. Ukończył Gimnazjum Gdańskie w 1795 roku. Był kupcem, prowadził do spółki z bratem cukrownię przy obecnej ul. Bednarskiej, posiadał też parcelę ogrodniczą za Bramą Oliwską. W okresie napoleońskiego Wolnego Miasta Gdańska, kiedy przywrócono dawne urzędy z czasów Rzeczypospolitej, Johann Samuel został wybrany przedstawicielem Szerokiego Kwartалу, z którego pełnił też funkcję kapitana miejskiej straży obywatelskiej. W 1804 roku wstąpił w związek małżeński z Caroliną Augustą von Wagenfeldt, z małżeństwa tego miał czworo dzieci. Ok. 1831 roku założył w Berlinie fabrykę wyrobów ze srebra. Johann Samuel gromadził książki, swój księgozbiór znaczył drzeworytowym ekslibrisem herbowym. Zmarł w 1861 roku w Gnieźnie⁴¹.

Po Johanie Samuelu w zbiorach Biblioteki Gdańskiej zachowała się graficzna podobizna⁴² oraz znaki własnościowe jego biblioteki: ekslibris⁴³ i supereklibris⁴⁴. Ekslibris Johanna Samuela przedstawia – w rokokowym ozdobnym ornamentcie, z umieszczonymi u dołu literami J S Z – owalną tarczę herbową, z labrami z akantu; na niej umieszczone jest serce, z którego wyrastają trzy róże. Nad tarczą znajduje się hełm otwarty. W klejnocie są trzy róże i na ich tle biały gołąb z rozpostartymi skrzydłami.

WILHELM FERDINAND ZERNECKE (1790–1859)

Wilhelm Ferdynand (il. 7), syn Valentina Heinricha, urodzony w Gdańsku w 1790 roku, był szczególnie wyróżniającą się postacią w następnym pokoleniu rodziny. Był radcą miejskim, od 1823 roku sprawował funkcję kamlarza (skarbnika), którą pełnił przez 35 lat. Niezwykle aktywny w życiu publicznym, oprócz miejskich spraw finansowych zajmował się nadzorem nad cechami, był przewodniczącym deputacji do spraw straży nocnej, oczyszczania miasta i podatków gruntowych. Z dużym zaangażowaniem działał społecznie, był założycielem, przewodniczącym i członkiem licznych organizacji.

³⁹ *An die ... Concordia Regina Wilhelmina Schumann bey Ihrer Vermählung mit ... Daniel Gottfried Zerneck von zwey Freundinnen*, Danzig 1800, sygn. Oe 82 8°, adl. 108; *Gesänge bey der Zerneck= und Schumannnschen Eheverbindung*, Danzig 1800, sygn. Oe 82 8°, adl. 43.

⁴⁰ Imionnik Fritza Schumanna, sygn. Ms 1190, s. 47, 57.

⁴¹ W. Zerneck, dz. cyt., s. 378.

⁴² Grafika, sygn. 5239.

⁴³ Ekslibris, sygn. E. 321.

⁴⁴ Supereklibris herbowy z literami J. S. Z. na oprawie: Curicke R., *Der Stadt Danzig Beschreibung...*, sygn. Ms 913 f.

Wilhelm Ferdinand jako pełnomocnik magistratu działał przez wiele lat w Bractwie Strzeleckim Fryderyka Wilhelma (Friedrich Wilhelm Schützenbrüderschaft), przez trzy lata był członkiem Towarzystwa Przyrodniczego (Naturforschende Gesellschaft). W 1818 roku został współzałożycielem, a następnie przez wiele lat był prezesem Stowarzyszenia Ratownictwa Pożarowego (Sicherheits- und Rettungsverein bei Feuersgefahr zu Danzig). W 1827 roku założył Towarzystwo Bezpieczeństwa (Sicherheits-Verein zu Danzig), którego został długoletnim prezesem. W 1840 roku powstało, założone przez niego wspólnie z pruskim gubernatorem Friedrichem von Rüchel-Kleistem⁴⁵ Towarzystwo na Rzecz Upiększenia (Verschönerungsverein zu Danzig), które zajmowało się szeroko rozumianymi terenami zielonymi w Gdańsku. Jeszcze przed powstaniem tego Towarzystwa doprowadził do urządzenia jako parku podmiejskiego lasu na wzgórzu Sobótka we Wrzeszczu oraz leśnych parków po obu stronach Jaśkowej Doliny. Od 1816 roku sprawował też funkcję przełożonego Kościoła Mariackiego, walnie przyczyniając się do usunięcia bud i przybudówek, którymi kościół był ciasno otoczony.

Wilhelm Ferdinand za swoją działalność na rzecz Gdańska i długoletnią służbę w administracji został uhonorowany pruskim Orderem Czerwonego Orła IV klasy. Także w uznaniu zasług nazwano jego imieniem jeden z placów w parku, ówczesnie na skraju lasu, położony niedaleko końca obecnej ul. Sobótki⁴⁶.

Pomimo tej bardzo absorbującej i różnorodnej działalności społecznej, znajdował czas na twórczość literacką: jest autorem licznych utworów poetyckich, krytycznych i dwóch sztuk teatralnych⁴⁷. Niektóre swoje dzieła publikował pod pseudonimem Friedrich Dörne. Był też jednym ze współpracowników dwóch gdańskich periodyków kulturalnych: „Gedana”⁴⁸ i „Żniwiarz na polu historii, literatury i sztuki”⁴⁹. Szczególnie wartościowy z punktu widzenia współczesnego czytelnika jest opracowany przez niego *Przewodnik po Gdańsku i okolicy*⁵⁰. Dzieło to jest nieocenionym źródłem informacji o Gdańsku pierwszej połowy XIX wieku.

Wilhelm Ferdinand 1 sierpnia 1815 roku ożenił się z Friederiką Baer i miał z nią syna i dwie córki. Syn, Hermann Wilhelm, dwukrotnie żonaty, ojciec trojga dzieci, zginął w wyniku wybuchu w fabryce fajerków w Gubinie nad Nysą w 1857 roku. Jedna z córek, Friederike, zmarła w wieku czterech lat, druga, Marie, zmarła bezpotomnie we Wrocławiu. Wilhelm Ferdinand zmarł 14 sierpnia 1859 roku w swo-

⁴⁵ Jakob Friedrich von Rüchel-Kleist (1778–1848), pruski oficer, generał piechoty, od 30 marca 1838 do 23 grudnia 1847 gubernator Gdańska.

⁴⁶ E. Bahr, *Zernecke Wilhelm Ferdinand*, [w:] *Altpreussische Biographie...* Bd. 2 (1967), s. 838a–b.

⁴⁷ W. F. Zernecke, *Philippine Welser ein dramatisches Gemälde in einem Akte*, Danzig 1821, sygn. Df 45271 8°; tenże, *Johann von Schwaben Trauerspiel in fünf Akten*, Berlin 1830, sygn. Df 45270/10 8°.

⁴⁸ „Gedana, ein Unterhaltungsblatt für die gebildeten Stände Danzigs, zum besten Hülfbedürftige”, czasopismo kulturalne wychodzące w latach 1815–1816.

⁴⁹ „Ährenleser auf dem Felde der Geschichte, Literatur und Kunst”, czasopismo ukazywało się w latach 1821–1824.

⁵⁰ W. F. Zernecke, *Neuester Wegweiser durch Danzig und dessen Umgegend...*, Danzig 1843, sygn. Od 922 8°. Aktualne wydanie polskie: W. F. Zernecke, *Cały Gdańsk za dwadzieścia srebrnych groszy*, tłum. i oprac. A. Masłowski, R. Kowald, Gdańsk 2010.

im letnim domu w Jaśkowej Dolinie. Pochowany został na cmentarzu Zbawiciela w Gdańsku.

Wśród licznych fotografii zasłużonych gdańszczan w zbiorach Biblioteki Gdańskiej znajduje się podobizna Wilhelma Ferdinanda, przekazana wraz z innymi fotografiami rodzinnymi przez Waltera Zerneckę w 1908 roku⁵¹. W kolekcji imionników znajduje się zaś jego autograf, będący wpisem do pamiętnika Fritza Schumana, syna burmistrza gdańskiego⁵². Wśród proveniencji starych druków odnotowana jest jedna siedemnastowieczna pozycja pochodząca z biblioteki Wilhelma Ferdinanda, dotycząca architektury gdańskiej⁵³.

W księgozbiornie Biblioteki Gdańskiej reprezentowane są wydane drukiem dzieła Wilhelma Ferdinanda Zerneckiego. Z doświadczeń i przemyśleń, jakie nasunęła mu praca w administracji państwowej, wywodzą się jego opracowania publicystyczne⁵⁴ i krytyczne⁵⁵. Bieżących wydarzeń dotyczyła informacja, napisana przez niego, o zniszczeniach spowodowanych w Gdańsku i okolicy przez kwietniową wielką powódź w 1829 roku⁵⁶. Wyrządziła ona wielkie straty, tak w zabudowaniach gospodarczych na Żuławach, jak i w domach, spichlerzach i magazynach portowych w Gdańsku. Wody Motławy sięgnęły 150 cm powyżej poziomu Targu Rybnego, zalewając wiele ulic i domów. W osadzie Wisłoujście większość domów uległa zniszczeniu. Kolejna wielka powódź z 31 stycznia 1840 roku, kiedy to wezbrane wody Wisły, zablokowane zatorem lodowym, przerwały pas wydm w rejonie wsi Górka, tworząc nowe ujście rzeki do morza, „zaowocowała” kolejną publikacją Zerneckiego⁵⁷. Wilhelm Ferdinand zajmował się także odleglejszymi zdarzeniami historycznymi, wspominał wydarzenia toruńskie z 1724 roku oraz w opublikowanym wykładzie przypomniał o rocznicy ponownego włączenie Gdańska do Prus po wojnach napoleońskich⁵⁸. Także inne jego wykłady i opinie na aktualne tematy zostały wydane drukiem⁵⁹. Z aktywnością społeczną zwią-

⁵¹ Fotografia, sygn. Al. III/144/42.

⁵² Imionnik Fritza Schumanna, sygn. Ms 1190, k. 51.

⁵³ B. Ranisch, *Beschreibung aller Kirchen Gebäude der Stadt Danzig...*, Dantzig 1698, sygn. Od 1643^a 2°.

⁵⁴ W. F. Zerneckę, *Ist es wünschenswert in Danzig staat der Mabl- und Schlachtsteuer eine Klassensteuer einzuführe?*, Danzig 1836, sygn. 2 in Od 46 8°, tenże, *Das Diebswesen in Danzig beleuchtet von...*, Danzig 1840, sygn. 7 in Od 42 8°.

⁵⁵ C. F. Stegemann's *Wanderung durch Deutschland, Polen, Russland, Persien, Caspicien und Aegypten nach Jerusalem in den Jahren 1814 bis 1821. Nach den Ueberlieferungen des Reisenden*, Danzig 1825, sygn. Rb 2759² 8°.

⁵⁶ W. F. Zerneckę, *Danzig und dessen Umgegend, in den Schreckenstagen seit dem neunten April 1829 Schreiben an einen entfernten Freund*, Danzig 1829, sygn. Od 3539² 8°.

⁵⁷ W. F. Zerneckę, *Der Dünendurchbruch bei Neufähr am 1. April 1840*, Danzig 1840.

⁵⁸ W. F. Zerneckę, *Thorn's Schreckenstage im Jahre 1724. Ein Beitrag zur Geschichte Jesuiten*, Danzig 1826; tenże, *Der zweite Januar 1814. Vortrag zur fünf und zwanzigjährigen Feier des Einzugs des Verbundeten in Danzig gehalten in der Mittwochs-Gesellschaft am 2. Januar 1839*, Danzig 1839, sygn. 6 in Od 42 8°; tenże, *Der neunzehnte Februar 1839 zur Erinnerung für Danzigs Bewohner*, Danzig 1839, sygn. Od 3590 4°.

⁵⁹ W. F. Zerneckę, *Über Pressfreiheit und Censur-Gesetze*, Danzig 1841, sygn. Kb 9950 8°; tenże, *Über Constitution*, Danzig 1841, sygn.. Kb 9951 8°; tenże, *Ein Wort zum Frieden, in der deutsch-katholischen Sache*, Danzig 1845, sygn. Od 16202 8°.

zane są opracowany przez niego statut Towarzystwa Bezpieczeństwa⁶⁰ i dwa sprawozdania z działalności tegoż towarzystwa⁶¹. Obok prac autorstwa Wilhelma Ferdinanda znajduje się też anonimowy utwór okolicznościowy na jego srebrne wesele⁶².

HEINRICH WILHELM ZERNECKE (1802–1858)

Heinrich Wilhelm (il. 8), syn Daniela Gottfrieda z pierwszego małżeństwa z Conradią Reginą Schumann, urodził się 13 marca 1802 roku w Gdańsku. Nauki początkowe pobierał w szkole parafialnej w Mokrym Dworze koło Gdańska (Nassenhuben). Następnie uczęszczał do gdańskiej Kunstschule, gdzie uczył się rysunku. Po odbyciu służby wojskowej zdał egzamin na mierniczego przed królewską komisją państwową. W 1823 roku udał się do Berlina, gdzie odbył gruntowne studia z zakresu sztuki budowlanej, tak teoretyczne, jak i praktyczne. W 1828 roku powrócił do Gdańska i rozpoczął działalność zawodową jako inspektor budowlany. Rok później ożenił się z Wilhelminą Mathildą Fischer, a po jej śmierci w 1832 roku poślubił Berthę von Almonde. Z drugiego małżeństwa miał 11 dzieci. Był budowniczym dróg, mostów i budynków użyteczności publicznej. Zmarł 15 grudnia 1858 roku w Gdańsku; pochowany na cmentarzu Zbawiciela⁶³.

W zbiorze fotografii Biblioteki Gdańsku znajduje się fotografia Heinricha Wilhelma, przekazana do zbiorów bibliotecznych w 1908 roku, przez Waltera Zerneckę z jego rękopiśmienną dedykacją⁶⁴.

CARL FRIEDRICH HEINRICH ZERNECKE (1822–1877)

Carl Friedrich Heinrich (il. 9), przyrodni brat Heinricha Wilhelma, syn Daniela Gottfrieda z trzeciego małżeństwa z Henriettą Wilhelminą Schumann, urodził się 27 czerwca 1822 roku w Gdańsku. Nauki początkowe pobierał w domu, a następnie uczęszczał do Szkoły Piotra i Pawła (St. Petrischule) w Gdańsku. Naukę przerwał po ukończeniu secundy, czyli przedostatniej klasy gimnazjum. Później uczył się zawodu rolnika, praktykując w wielkich majątkach ziemskich. Służbę wojskową, odbyłą w latach 1843–1845 w 5 regimencie piechoty w Gdańsku, ukończył z patentem oficera

⁶⁰ W. F. Zerneckę, *Neues Statut für den Sicherheits-Verein zu Danzig Gefertig, auf Verlangen des Königl. Polizei-Direktoriums von Danzig*, Danzig 1843, sygn. Od 8972 8°.

⁶¹ W. F. Zerneckę, *Bericht über die Leistungen des Sicherheits-Vereins zu Danzig. Vorgetragen in einer Versammlung der Mitglieder und Stellvertreter des Verwaltungs-Ausschusses und der Revier-Inspicienten, am 5. October 1833*, Danzig 1833, sygn. Od 8976 8°; tenże, *Bericht über die Leistungen des Sicherheits-Vereins zu Danzig vorgetragen am 6. October 1841*, Danzig 1841, sygn. Od 8976 8°.

⁶² *Dem Herrn Stadtrath und Kammerer zu Danzig W. F. Zerneckę zur Silber-Hochzeits-Feier...*, Danzig 1840, sygn. Oe 11720 4°.

⁶³ W. Zerneckę, dz. cyt., s. 291–295.

⁶⁴ Fotografia, sygn. Al. III/144/37.

landswehry. W 1850 roku ożenił się z Heleną Unselt (1823–1905) (il. 9), córką proboszcza z Cedrów Wielkich i Małych (Gr. u. Kl. Zünder) na gdańskich Żuławach. Carl Friedrich Heinrich był dzierżawcą i zarządcą majątków na Żuławach gdańskich i elbląskich. Zmarł 5 września 1877 roku w majątku Jagodna pow. elbląskim (Gr. Wogenab) i został pochowany na miejscowym cmentarzu⁶⁵.

W kolekcji podobizn fotograficznych Biblioteki Gdańskiej znajdują się fotografie pastelowych portretów Carla Friedricha Heinricha i jego żony Heleny z Unseltów⁶⁶, rodziców Waltera Friedricha Heinricha.

WALTER FRIEDRICH HEINRICH ZERNECKE (1862–1925)

Walter Friedrich Heinrich (il. 10), praprawnuk gdańskiego burmistrza Heinricha Zernecka, po którym zachowały się w zbiorach Biblioteki Gdańskiej liczne materiały, był przedstawicielem szóstego pokolenia swojej rodziny w mieście nad Motławą. Urodził się 11 grudnia 1862 roku w Družnie (Drausenhof) w pow. pasłęckim jako najmłodsze dziecko swoich rodziców. Po nauczaniu początkowym pobieranym w domu uczył się kolejno w Realschule w Elblągu oraz w szkole św. Piotra i Pawła w Gdańsku (St. Petrischule). Ze względu na trudności finansowe po śmierci ojca przestał uczęszczać do gimnazjum i rozpoczął naukę w szkole zawodowej budowy maszyn przy stoczni Schichaua w Elblągu. Po uzyskaniu świadectwa budowniczego maszyn podjął naukę i praktykę w majątkach ziemskich, przygotowując się do zawodu rolnika i leśnika – leżało to bardziej w jego zainteresowaniach. W 1884 roku rozpoczął pięcioletnią służbę wojskową w kawalerii.

Po opuszczeniu wojska sprawował kolejno coraz wyższe stanowiska w administracji różnych majątków ziemskich w powiatach grudziądzkim, elbląskim i sztumskim dawnej prowincji Prus Zachodnich. Przeprowadził się do Gdańska około 1913 roku, zamieszkał na Podwalu Przedmiejskim, w gdańskiej księdze adresowej występuje jako administrator i księgowy⁶⁷, piastuje funkcje skarbnika gdańskiego stowarzyszenia urzędników (Danziger Beamten Vereins)⁶⁸. Umarł w Gdańsku w 1925 roku.

Walter Friedrich Heinrich zainteresował się dziejami swojej rodziny w latach dziewięćdziesiątych XIX wieku, kiedy to wpadła mu w ręce kronika miasta Bergen na Rugi. Z pasją oddaje się poszukiwaniom materiałów źródłowych, penetrując archiwa i biblioteki. Nawiązuje kontakty z odpowiednimi instytucjami w Szczecinie, Berlinie, Królewcu i oczywiście w Gdańsku. Koresponduje również z krewnymi, bardzo często osobiście mu nieznanymi, zbierając od nich potrzebne informacje. Plonem jego poszukiwań jest opracowanie szeregu różnej wielkości biogramów i wydanie historii

⁶⁵ W. Zernecka, dz. cyt., s. 308–327.

⁶⁶ Fotografia, sygn. Al. III/144/39–40.

⁶⁷ *Neues Adressbuch für Danzig und Vororte* 1914, Danzig 1914, s. 568.

⁶⁸ *Bericht über die Verwaltung der Stadtbibliothek zu Danzig für das Verwaltungsjahr 1925/26...* s. 3. Por. *Neues Adressbuch für Danzig und Vororte* 1924, Danzig 1924, s. 459.

rodziny Zernecke w 1900 roku⁶⁹. W dziewięć lat później opublikował uzupełnioną i poprawioną biografię pierwszego z gdańskich Zernecków – Jacoba Heinricha⁷⁰.

W dziejach Biblioteki Gdańskiej Walter Friedrich Heinrich odznaczył się przede wszystkim jako właściciel znacznego księgozbioru, który zapisem testamentowym z 20 lutego 1924 roku przekazał ówczesnej Bibliotece Miejskiej w Gdańsku.

Bardzo trudno odtworzyć skład przekazanej gdańskiej księżnicy kolekcji Waltera Friedricha Heinricha. W archiwum Biblioteki Gdańskiej nie zachowała się bowiem żadna dokumentacja dotycząca gromadzenia zbiorów z tego okresu, a co za tym idzie nie zachował się też spis książek przejętych po śmierci ofiarodawcy. Podstawą identyfikacji księgozbioru są jedynie znaki własnościowe: ekslibrisy i noty proveniencyjne – do oznaczania książek używał graficznego ekslibrisu herbowego⁷¹ oraz pieczętki tuszowej z herbem rodowym⁷² – oraz odręczne dedykacje dla Biblioteki Miejskiej. Ponadto nie wszystkie materiały, które znajdują się obecnie w zbiorach gdańskiej księżnicy, pochodzą z pośmiertnej darowizny. Na podstawie dedykacji i znaków akcesyjnych wiadomo, że już kilka lat wcześniej ofiarował różne obiekty z pamiątek rodzinnych. Szczególnie cenne w tej kolekcji są materiały ikonograficzne. Należą do nich fotografie przodków, bardzo dokładnie opisane, z podaniem kogo przedstawiają, datami życia i zawodem pokazanych na nich osób⁷³.

Walter Friedrich Heinrich przekazał ponadto Bibliotece Miejskiej poezje swego pradziadka Samuela Friedricha Unselta, które opatrzył rękopiśmienną informacją proveniencyjną⁷⁴. Ofiarował także fotografie kilkorga innych krewnych ze strony matki, Heleny z Unselców Zernecke⁷⁵.

Na podstawie tylko w części zidentyfikowanego księgozbioru, który może być przypisany darowiźnie Waltera Friedricha Heinricha⁷⁶, można zauważyć, że w jego bibliotece znajdowały się opracowania dotyczące różnych aspektów dziejów Gdańska. Nie mogło więc zabraknąć tutaj dzieł historyków gdańskich kilku pokoleń: D. Gra-

⁶⁹ W. Zernecke, *Geschichte der Familie Zernecke...*

⁷⁰ W. Zernecke, *Geschichte der Familie Zernecke*. Bd. 2: *Jacob Heinrich Zernecke: Bürgermeister und Chronist von Thorn (1672–1741)*, Riesenburg Westpr. 1909, sygn. Od 650 8°.

⁷¹ Ekslibris herbowy: tarcza z herbem rodowym wśród obfitych labrów z akantu, nad tarczą hełm otwarty, w klejnocie trzy róże i na ich tle biały gołąb z rozpostartymi skrzydłami. U góry na banderoli napis: „Bücherzeichen Walter Friedr. Heinr. Zernecke. Danzig.”

⁷² Pieczętka tuszowa okrągła, w środku krzyż zakończony półkoliście; w trzy górne ramiona wpisany jest herb rodowy, w dolnym dwie gwiazdki, w otoku napis: „Walter Friedr. Heinr. Zernecke.”

⁷³ Przykładem fotografia portretu Daniela Andreasa Zerneckego z rękopiśmienną dedykacją Waltera Zernecke dla Biblioteki z 29.01.1908 roku – sygn. Al. III/144/36.

⁷⁴ *Abhandlungen über Samuel Friedrich Unsel Und einige Gedichte von ihm*, sygn. Ms 2651. Samuel Friedrich Unsel (1742–1790), pastor, gdańszczanin, studiował teologię na uniwersytecie w Lipsku. Rektor szkoły św. Jana w Gdańsku, następnie szkoły Mariackiej, od 1780 roku kaznodzieja w Pruszczu Gdańskim, od 1786 roku w Koźlinach (Güttland) na Żuławach.

⁷⁵ Fotografie – sygn. Al. III/145/54–58.

⁷⁶ Na podstawie znaków własnościowych zidentyfikowano w zbiorach Biblioteki Gdańskiej ok. 500 tytułów, co stanowi mniej więcej jedną trzecią księgozbioru przejętego z biblioteki Waltera Zerneckego.

latha,⁷⁷ M. G. Löschina,⁷⁸ F. K. G. Duisburga⁷⁹, P. Simsona⁸⁰ i E. Keysera⁸¹. Znalazły się tu też praca Praetoriusa o Gimnazjum Gdańskim⁸² i Wilkierz gdański⁸³. Obok prac dotyczących historii politycznej miasta reprezentowane są tu dzieła z zakresu kultury⁸⁴, architektury⁸⁵ i sztuki⁸⁶ Gdańska. W ścisłym związku z zainteresowaniami historycznymi właściciela pozostaje spora grupa książek⁸⁷ i czasopism⁸⁸ poświęconych heraldyce i genealogii. Prezentowane są tu prace tak o tematyce ogólnej, jak i dotyczącej dziejów poszczególnych rodzin⁸⁹.

W dawnym księgozbiornie Waltera Friedricha Heinricha znajdują się również liczne opracowania dotyczące historii Polski⁹⁰ oraz historii Niemiec – tak ich całości⁹¹ jak i poszczególnych krain geograficzno-historycznych⁹². Bardzo rozbudowany jest dział przewodników po różnych miejscowościach i krainach, poczynając od Królewca⁹³ po-

⁷⁷ D. Gralath, *Versuch einer Geschichte Danzigs*, Bd. 1–2, Königsberg 1789–1790, Bd. 3, Berlin 1791, sygn. Od 4520° 8°.

⁷⁸ G. Löschin, *Die Bürgermeister, Rathsherren und Schöppen des Danziger Freistaates und Patrizierfamilien denen sie angehörten*, Danzig 1868, sygn. Od 510e 8°; tenże, *Danzigs und seiner Umgebungen*, Danzig 1828, sygn. Od 915o 8°.

⁷⁹ F. G. Duisburg, *Versuch einer historisch-topographischen Beschreibung der freien Stadt Danzig*, Danzig 1809, sygn. Od 910b 8°.

⁸⁰ P. Simson, *Geschichte der Stadt Danzig*, Danzig 1903, sygn. Od 4548 8°.

⁸¹ E. Keyser, *Die Entstehung von Danzig*, Danzig 1916, sygn. Od 4861 8°.

⁸² E. Praetorius, *Danziger-Lehrer Gedächtnis*, Danzig 1713, sygn. Od 14908b 8°.

⁸³ *Neu-revidirte Wilkühr der Stadt Danzig*, Danzig 1783, sygn. Od 7813 c 2°.

⁸⁴ *Die Ober-Realschule zu St. Petri u. Pauli in Danzig*, Danzig 1904, sygn. 4 in Od 73/1 2°; *Danzig als Hochschulstadt*, Danzig 1909, sygn. Od 999³ 8°.

⁸⁵ G. Bädecker, *Chronologische Notizen aus der Baugeschichte der Danziger Bauwerke*, Danzig 1879, sygn. Od 1485b 8°; A. Matthaei, *Die baukünstlerische Entwicklung Danzig...*, Danzig 1908, sygn. 5 in Od 83 4°; F. Thum, *Die Konstruktive und Künstlerische Entwicklung der Danziger Wohnungsgebiete*, Berlin 1914, sygn. Od 1505 4°.

⁸⁶ J. C. Schultz, *Ueber alterthümliche Gegenstände der bildenden Kunst in Danzig, ein Vortrag gehalten...*, Danzig 1841, sygn. Od 20786 8°.

⁸⁷ W. L. F. Lütendorf-Leinburg, *Familien Geschichte, Stammbaum, und Ahnenprobe*, Frankfurt a/M 1890, sygn. La 1378 8°; O. Lorenz, *Genealogischer Hand und Schul-Atlas*, Berlin 1892 sygn. La 1647 8°; W. Koch, *Beiträge zur Geschichte der Familien* [b. m.] 1909, sygn. La 2113 8°; E. Devierent, *Familienforschung*, Leipzig 1911 sygn. La 1474 8°; E. Sachen, *Katechismus der Heraldik*, Leipzig 1893, sygn. La 2766⁵ 8°.

⁸⁸ „Der Wappensammler” Jg. 1900–1901, sygn. La 1328/10 8°; „Archiv für Stamm- und Wappenkunde” Jg. 1901–1906, sygn. La 1328 4°; „Familiengeschichte Bätter” Jg. 1903–1921, sygn. La 13294°; „Roland Verein zur Förderung der Stammkunde” Jg 1906–1920, sygn. La 1328/1 4°.

⁸⁹ K. Kiefer, *Stammbaum der Familien Goethe*, Frankfurt a/M 1910, sygn. 30 in Ma 4204 8°.

⁹⁰ *Das Königreich Polen*, Bielefeld u. Leipzig [b.r.], sygn. Nl 4130/7 4°; *Polen Land und Leute*, Berlin 1925, sygn. Nl 146 4°; F. Kwilecki, *Polen und Deutsche*, Berlin 1916, sygn. 7 in Nl 146 4°; M. Schmeizel, *Historische Nachricht von dem am 16. u[nd] 17. Jul[i] 1724 zu Thorn in Preussen passirten Tumult des gemeinen Volcks, wider das Jesuiter-Collegium, ...*, Jena 1727, sygn. Oc 4370 8° (przykładowe pozycje).

⁹¹ E. Heyek, *Deutsche Geschichte*, Bielefeld 1905–1906, sygn. Nm 3295 4°; V. Loewe, *Bücherkunde der deutschen Geschichte...*, Berlin 1905, sygn. Nm 1377 8°.

⁹² A. Haas, *Geschichte der Stadt Bergen...*, Bergen a. Rügen 1894, sygn. Ma 4098 4°; C.E. Lack, *Masurens Seen. Anleitung zum Besuch derselben*, Königsberg 1909, sygn. Oa 1072/5 4°; R. Reicke, E. Reicke und v. Schack, *Die landeskundliche Litteratur der Provinzen Ost- und Westpreussen...*, Königsberg 1892, sygn. Oa 39 8°.

⁹³ W. Sahn, *Wegweiser durch Königsberg i. Preussen...*, Königsberg 1907, sygn. Ob 2946 8°.

przez Gdańsk⁹⁴, Berlin⁹⁵, Lipsk⁹⁶, Saksonię⁹⁷, Turyngię⁹⁸ po Bawarię⁹⁹, Austrię¹⁰⁰ i na Szwajcarii¹⁰¹ kończąc. Ze względu na działalność zawodową Zerneckego, w zbiorze znalazły się prace omawiające zagadnienia gospodarcze¹⁰² i prawne¹⁰³. Duża grupa książek tematycznie związana jest z naukami politycznymi¹⁰⁴. Sporo pozycji omawia zagadnienia związane socjalizmem¹⁰⁵ i partiami robotniczymi¹⁰⁶.

Szczególnie godny zainteresowania jest autorski egzemplarz książki *Historia rodziny Zernecke* (il. 11)¹⁰⁷. Egzemplarz ten, opatrzony ekslibrisem własnościowym, posiada liczne, bardzo cenne, rękopiśmienne uzupełnienia. Zwraca na nie uwagę sam autor w własnoręcznej, wykonanej ołówkiem notatce – umieszczonej na wyklejce przed kartą tytułową – informującej, że opublikowana praca zawiera błędy i braki¹⁰⁸. Walter Friedrich Heinrich nanosił na marginesach kart poprawki, korygował zauważone błędy i uzupełniał biogramy o uzyskane później informacje. Doklejone do książki karteczki z rękopiśmiennymi notatkami uzupełniają dane biograficzne o nowe wiadomości, niejednokrotnie zaczerpnięte z wcześniej nieznanymi autorowi źródeł. Zwłaszcza wiele uzupełnień dotyczy tych członków rodziny Zernecke, którzy opuścili Pomorze i osiedli na terenie Niemiec lub wyemigrowali dalej – nawet do Ameryki. W marginaliach podaje także informacje o wydarzeniach, które nastąpiły już po wydaniu historii rodziny.

Zachowany księgozbiór Waltera Friedricha Heinricha nie ma cech bibliofilskich, a zdecydowanie utylitarnej. Pozycje z tej spuścizny nie wyróżniają się oprawami, przede wszystkim wydawniczymi, często broszurowymi. Najczęściej opatrzone są one ekslibrisem, czasami pieczętką własnościową, najrzadziej odręczną notą proveniencyjną. Przeważają dzieła o treści historycznej, tak przydatne w pracy nad dziejami rodziny właściciela. Dużą wartość mają też liczne książki i czasopisma o tematyce heraldyczno-genealogicznej.

⁹⁴ A. Bertling, *Danzig. Illustrierte Führer*, Danzig 1924, sygn. Od 1032^{9a} 8°.

⁹⁵ L. Woerl, *Führer durch Berlin und Umgebung*, Leipzig 1898, sygn. Og 1764²⁴/5 8°

⁹⁶ *Illustrierte Führer durch Leipzig*, Leipzig [1908], sygn. No 9200²⁶ 8°.

⁹⁷ L. Woerl, *Illustrierte Führer durch Sächsische Schweiz*, Leipzig 1905, sygn. No 6527⁶ 8°.

⁹⁸ L. Roell, *Der Touristen in Thüringen...*, Gotha [1906], sygn. No 10038 8°.

⁹⁹ T. Trautwein, *Das Bayerische Hochland...*, Augsburg 1908, sygn. Nn 1249³ 8°; *14 Tage im bayerische Hochland*, Diesen & München 1912, sygn. Nn 1272 8°.

¹⁰⁰ *Führer durch das Ober Donaulal ...*, Salzburg 1912, sygn. 2 in Nm 982 8°.

¹⁰¹ *Führer durch Zürich...*, Zürich 1909, sygn. Nm 985 8°.

¹⁰² O. Lindecke, *Das Genossenschaftswesen in Deutschland*, Leipzig 1908, sygn. Kc 8751 8°; A. Vierkan, *Staat und Gesellschaft in der Gegenwart*, Leipzig 1916 sygn Kc 339 8°.

¹⁰³ G. Radbruch, *Einführung in die Rechtswissenschaft...*, Leipzig 1913 sygn. Ja 18540² 8°.

¹⁰⁴ H. S. Chamberlein, *Demokratie und Freiheit...*, München 1917, sygn. 7 in Ka 262/4 4°.

¹⁰⁵ M. Haushofer, *Der moderne Sozialismus...*, Leipzig 1896, sygn. Kc 1277 8°; A. Pannkock, *Ethik und Sozialismus...*, Bielefeld 1915, sygn. 19 in Ka 243 4°.

¹⁰⁶ F. Lassalle, *Arbeiter-Programm*, Berlin 1912, sygn. 11in Ka 246 4°; K. Haenisch, *Der deutsche Arbeiter und sein Vaterland*, Chemnitz 1915, sygn. 12 in Ka 246 4°; W. Broenner, *Führer durch Streitfragen der Revolution ...*, Königsberg 1916, sygn. 2 in Ka 262/4 4°; O. Lindecke O., *Das Genossenschaftswesen in Deutschland*, Leipzig 1908, sygn. Kc 8751 8°.

¹⁰⁷ W. Zernecke, *Geschichte der Familie Zernecke...*, Graudenz 1900, sygn. Od 650^a 8°.

¹⁰⁸ „Buch stellt sozusagen mein Handexemplar dar Freilig sind Nachtragungen nur ganz gelegentlich gemacht, eher schon Nachtragungen von Fehler, die mir bekannt gewesen sind. Walter Zernecke.”

BIBLIOGRAFIA

- Bahr E., *Zernecke Heinrich; Zernecke Jakob Heinrich; Zernecke Wilhelm Ferdinand*, [w:] *Altpreussische Biographie*, hrsg. v. C. Krollmann, fortgesetzt v. K. Forstreuter, F. Gaule, Bd. 2: Maltitz-Z, Marburg /Lahn 1967, s. 837b–838b.
- Bericht über die Verwaltung der Stadtbibliothek zu Danzig für das Verwaltungsjahr 1925/26*, Danzig 1926.
- Podlaszewska K., *Zerneke Jakub Henryk*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza nadwiślańskiego*, tom IV: R–Ż, red. Z. Nowak, Gdańsk 1997, s. 524b–525b.
- Neues Adressbuch für Danzig und Vororte* [Danzig] 1914; 1924.
- Zdrenka J., *Zernecke Daniel Andreas*, [w:] *Encyklopedia Gdańska*, red. B. Śliwiński, J. Mykowski, Gdańsk 2012, s. 1137.
- Zernecke W., *Geschichte der Familie Zernecke, eines Raths- Geschlechts der ehemaligen Freien Städte Danzig und Thorn*, Graudenz 1900.

REMNANTS OF THE ZERNECKE FAMILY'S LIBRARY IN BIBLIOTEKA GDAŃSKA

The purpose of the paper is to discuss the Zernecke family's library curated by PAN Biblioteka Gdańska.

Walter Friedrich Heinrich Zernecke (1862–1925) bequeathed his book-collection (1321 volumes) and his family collection of souvenirs to the library. The author reconstructed the contents of the collection on the basis of marks of ownership that occur in the survived books. The collection consists mainly of books devoted to historical, heraldic and genealogical studies (by Jacob Heinrich, Daniel Andreas, Valentin Heinrich, Wilhelm Ferdinand and Walter Friedrich Heinrich). Zernecke's manuscript collection contains materials written by prominent members of the Zernecke family (Jacob Heinrich, Heinrich and Daniel Andreas). The most valuable part of the collection is a group of iconographic materials including an oil painting (Heinrich Zernecke's portrait by J. Wessel), engravings and photographic portraits of the family members and their book plates.

KEY WORDS: Walter Friedrich Heinrich Zernecke (1862–1925), the Zernecke family, Gdańsk, Biblioteka Gdańska, Gdańsk patricians.

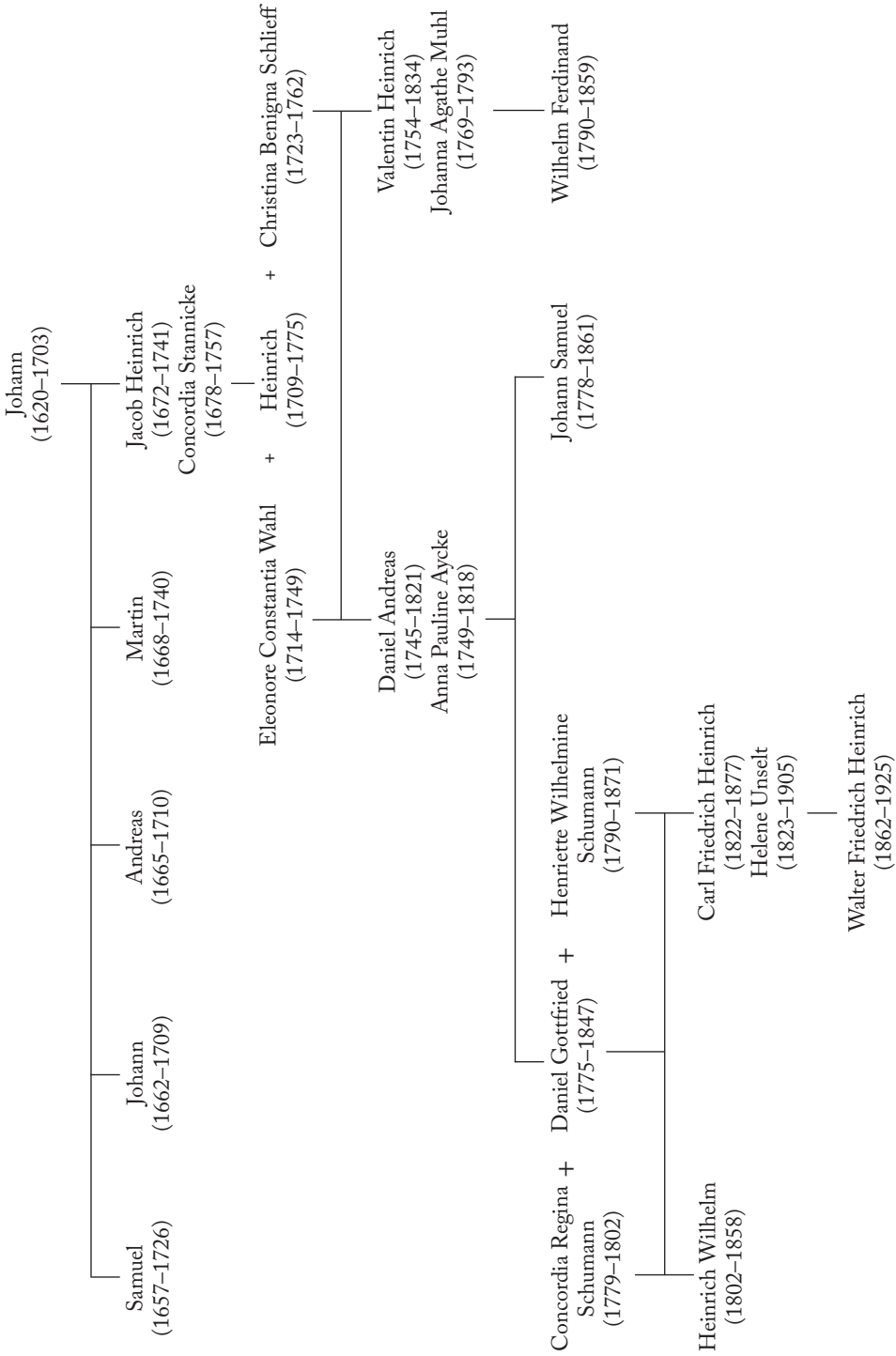
DIE SPUREN DER FAMILIE ZERNECKE IM BESTAND DER DANZIGER BIBLIOTHEK

Walter Friedrich Heinrich Zernecke (1862–1925) hinterließ testamentarisch der Danziger Stadtbibliothek seine Büchersammlung von 1321 Volumen und manche Erbstücke. Es ist schwer diese Sammlung zu verzeichnen, weil aus der Vorkriegszeit keine Unterlagen zum Büchererwerb in der Stadtbibliothek erhalten blieben. Die Bücher sind nur nach den Eigentumsvermerken zu identifizieren.

Die Sammlung umfasst vor allem Werke historischen und heraldisch-genealogischen Inhalts und Veröffentlichungen der Familienmitglieder. Es sind zum Beispiel historische Bücher von Jacob Heinrich, Gelegenheitsschriften von Heinrich, Daniel Andreas und Valentin Heinrich, auch Drucke von Wilhelm Ferdinand und Familiengeschichte von Walter Friedrich Heinrich.

Besonders wertvoll sind die ikonografischen Objekte, darunter das Ölporträt von Heinrich Zernecke geschaffen von J. Wessel, zahlreiche grafische und fotografische Bildnisse der Familienmitglieder und ihre Bücherzeichen.

SCHLÜSSELWORTE: Walter Friedrich Heinrich Zernecke (1862–1925), Zernecke – Familie, Danzig, Danziger Bibliothek, Danziger Patrizier.

1. Genealogia rodziny Zernecke

2. Jacob Heinrich Zernecke (1672–1741)
(PAN Biblioteka Gdańska, fot. Biblioteka)

3. Heinrich Zernecke (1709–1772)
(PAN Biblioteka Gdańska, fot. Biblioteka)

4. Daniel Andreas Zerneck (1745–1821), Anne Pauline Aycke (1749–1818)
(PAN Biblioteka Gdańska, fot. Biblioteka)

5. Daniel Gottfried Zerneck (1775–1847)
(PAN Biblioteka Gdańska, fot. Biblioteka)

6. Johann Samuel Zerneck (1778–1861)
(PAN Biblioteka Gdańska, fot. Biblioteka)

7. Wilhelm Ferdinand Zerneck (1790–1859)
(PAN Biblioteka Gdańska, fot. Biblioteka)

8. Heinrich Wilhelm Zernecke (1802–1858)
(PAN Biblioteka Gdańska, fot. Biblioteka)

9. Carl Friedrich Heinrich Zernecke (1822–1877), Helene Unselt (1823–1905)
(PAN Biblioteka Gdańska, fot. Biblioteka)

10. Walter Friedrich Heinrich Zernecke (1862–1925)
(PAN Biblioteka Gdańska, fot. Biblioteka)

9. 1995. 2803.

Geschichte

der

Familie Zernecké

eines Raths-Geschlechts
der ehemaligen freien Städte Danzig und Thorn.

Von

Walter Friedr. Heinr. Zernecké.

Mit 12 Vollbildern, 7 in den Text gedruckten Abbildungen, und einer Beilage:
Stammtafel der Familie Zernecké.

Graudenz

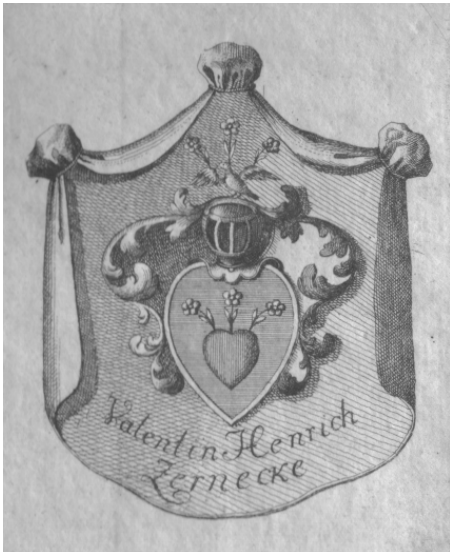
Druck von Gustav Rötke's Buchdruckerei

1900.

11. W. F. H. Zernecké, *Geschichte der Familie Zernecké,*
eines Raths-Geschlechts der ehemaligen Freien Städte Danzig und Thorn, Graudenz 1900

strona tytułowa

(PAN Biblioteka Gdańska, fot. Biblioteka)

12. Ekslibrisy i pieczętka Valentina Heinricha, Johanna Samuela i Waltera Friedricha Heinricha Zerneck (PAN Biblioteka Gdańska, fot. Biblioteka)